

BUGÜNÜ GEÇMİŞTEN DEĞERLENDİREBİLMEK İÇİN BİR KİTAP: “TÜRKİYE’DE KİTLE İLETİŞİMİ: DÜN-BUGÜN-YARIN”

Ayşe ASKER*

Türkiye’de dün olduğu gibi bugün de, kitle iletişimi ile ilgili araştırmalar yapılmakla birlikte, tarihsel çalışmalar yok denecek kadar azdır. Oysa bu teknolojilerin, farklı kültürel ve tarihsel yapıların ürünü olduğu için, çıkış yerleri ve koşullarını bilmek gerekir. Bu da bizi kitle iletişim tarihini özellikle inceleme gereğine götürür. Bununla birlikte günümüzde yapılan çalışmalar, Türkiye üzerine yapılan araştırmalar yerine, genellikle çeviri ve yeni iletişim teknolojilerinin bir ürünü olan yeni medya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yeni medya üzerine yapılan çalışmalar da daha çok bunların nasıl ortaya çıktığıyla değil, nasıl kullanıldığıyla ilgilenen çalışmalardır.

Bu anlamda, editörlüğünü Korkmaz Alemdar’ın yaptığı, Ankara Gazeteciler Cemiyeti tarafından basılan *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın* adlı derleme, bu alanda bir tarih çalışması olarak üzerinde durulmaya değerdir. İki cilt olarak basılan kitabın ilk baskısı 2009 yılında yapılmış, ikinci baskısı ise 2017 yılında gerçekleşmiştir. Biz burada kitabın ikinci baskısı üzerinde (toplam 1239 sayfa) duracağız. Kitabın önsözünde amaç “kitle iletişimi alanındaki gelişmeleri anlaşılır kılmak” olarak belirtilmiş ve gelişmelerin Türkiye için de 1980’li yıllardan itibaren, dünya koşullarının da etkisiyle, köklü değişikliklere yol açtığı açıklaması yapılmaktadır. Kitap, bugünü yansıtan 1980 sonrası gelişmeleri içeren çalışmalar yanında, bugünü değerlendirebilmek için dünün anlatıldığı 1920-1980 dönemini içeren çalışmalardan oluşmaktadır.

Bu çalışmalar da kendi içinde dönemsel olarak değerlendirilmektedir ve her dönemi kitle iletişimi açısından değerlendirme yazıları editör Korkmaz Alemdar tarafından yazılmıştır. İlk dönem Osmanlı dönemidir ve Alemdar’ın yazısının başlığı “Cumhuriyet’in Devraldığı Kitle İletişim Yapısı”dır. Yazıda, vurgulanması gereken nokta, Batı dünyasında kapitalizmin geliştirdiği iletişim olanaklarının imparatorlukta yaratılamamış olmasının iki örneği üzerine durulmaktadır: Matbaa ve gazete. Daha sonra sırasıyla bu bölümde, şu çalış-

* Doçent Doktor, Kastamonu Üniversitesi, İletişim Fakültesi

malar yer almaktadır: Hülya Eraslan, “Osmanlı İmparatorluğunda Türkçe Dışı Basın” ve “Osmanlı’da Yabancı Bir Gazeteci (!) örneği”; Arda Odabaşı, “II. Meşrutiyet’te Kitle İletişimi (1908-1918); Hadiye Yılmaz, “Peyam-Sabah ve Ali Kemal”.

Tek Parti Dönemi için değerlendirme yazısında Alemdar, döneme ilişkin iki eğilim vurgusu yapar. Bunlardan biri, kimilerince eleştiri konusu olan basının iktidarın denetiminde olduğu görüşünü ele alarak, burada önemli olanın bu denetimin günün koşullarına göre arttığı ve azaldığı vurgusunun yapılmasıdır. İkinci eğilim çok daha önemlidir; bu da Alemdar’ın cümleleriyle “İktidarın yanında/dışında oluşturulmaya çalışılan özerk iletişim kurumları, gazeteciliğin meslek olarak örgütlenmesi, eğitimi ve etik anlayışının gelişimini destekleme”dir. Bu döneme ilişkin yazılar: Ruhdan Uzun, “Basında Etik” ve “Bedii Faik’in Anılarında Türk Basın Birliği”; A. Elif Emre, “Ankara Gazeteciliğinin İlkokulu: *Hakimiyet-i Milliye*”, “Adımız Andımızdır: *Ulus*” ve “Demokrasi *Zafer*’in”; Bülent Tellan, “*Cumhuriyet*’in Gazetesi *Cumhuriyet*” ve “Ali Naci Karacan ve *Milliyet*”; Burak Sönmezer, “Zekeriya Sertel Yönetiminde *Son Posta*”, Orhan Koloğlu, “*Cumhuriyet*’ten Günümüze Muhalif Basın”; Nazife Güngör-Tolga Tellan, “Fikir Akımları ve Dergiciliğin Serüveni”; Asuman Tezcan, “Ahmet Emin Yalman”; Ümit Atabek, “Matbaadan Bilgisayara: Türkiye’nin İletişim Teknolojileri Serüveni”; Abdülrezzak Altun, “Gazete Tasarımının Gelişim Süreci”; Ayşe Asker, “Gazeteci Milletvekilleri (1920-1980)”; Funda Selçuk Şirin, “Faliş Rıfki Atay (1893-1971)”; Hülya Öztekin, “Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Gazete: *Tan*”; Korkmaz Alemdar, “Tan Olayı ve Zekeriya Sertel’in ABD’ye İltica Girişimi”.

Bundan sonraki yazılar daha çok Demokrat Parti dönemine ilişkindir. Demokrat Parti’nin kitle iletişim alanında özgürlükleri kısıtlayıcı uygulamalarına ilişkin yazıların çoğu Korkmaz Alemdar tarafından yazılmıştır. Bunlar; “Demokrat Parti ve Basın”, “Demokrat Parti Döneminde Resmi ve Özel İlanlar”, “Otomobil Sevdası ve Basın”, “Neşriyat Türk Anonim Ortaklığı” ve “DP Yönetiminde Özel Mektupların Denetimi”. Daha sonra bu yazıları şunlar izler: F. Gökçen Demirel, “Demokrat Parti ve Radyo”; Muammer Aksoy, “Partizan Radyo”.

Kitabın ‘Dün’ başlıklı kısmının son dönemi ise, 1960-1980 arasını kapsar. 1960 darbesinin ardından yapılan anayasa, kitle iletişim alanında da yeni düzenlemeler getirmiştir. Bunlar arasında en önemlisi, “radyo ve televizyon yayıncılığının devlet eliyle ancak özerk kamu tüzel kişiliği halinde ve tarafsızlık esasında yürütülmesi ilkesi” yer almasıdır. Ayrıca resmi ilanların dağıtımındaki keyfiliği önleyici bir düzenleme olarak, 1961’de Basın İlan Kurumu kurulmuştur. Gazetecilerin ekonomik durumlarını düzeltmeyi amaçlayan 212 sayılı Yasa da bu dönemde yapılmıştır. Bununla birlikte 1971 muhtırasıyla birlikte, kitle

iletişim alanındaki olumlu düzenlemelerden de ya vazgeçilecek ya da yerine getirilmesi savsaklanacaktır. Bu döneme ilişkin yazıların başında 1963 yılında iktidar partisinin Türk basınının durumunun saptanması ve sorunlarının çözüme kavuşturularak güçlendirilmesi amacıyla Uluslararası Basın Enstitüsü'ne hazırlattığı raporu içeren "Oscar Pollak ve Olivier Reverdin Raporu" başlıklı yazı gelir. Öteki yazılar: Hasan Üstün, "Babıali'de Dokuz Patron Olayı"; Nazife Güngör, "Basında Dağıtım"; Cüneyt Akalın, "İşçi-Köylü Gazetesi (1969-1971); Mehmet Yüksel, "Radyo ve Televizyon Hukuku: "1929-1980"; Korkmaz Alemdar, "TRT'nin Geçirdiği Aşamalar"; Ruhdan Uzun, "Spor Basınının Gelişimi"; Metin Aksoy, "Osmanlı'dan 12 Eylül'e Promosyon"; Ömer Özer, "1970'lerde Türk Basını: Akademisyen, Gazeteci ve Yazarların Görüşleri"; Bülent Tellan, "1980'e Kadar Öldürülen Gazeteciler".

Kitabın, 1980'den günümüze kadar olan süreci içeren 'Bugün' bölümü de, dönemi kısaca açıklayan bir giriş yazısıyla başlamaktadır. Bu yazıda, dünyada Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ABD'nin kapitalizmin lider ülkesi olarak egemenliğini/sistemini yaygınlaştırmasının altı çizilirken; Türkiye'de 24 Ocak ekonomik kararları, 12 Eylül askeri darbesi, 1982 Anayasası ve sonraki yıllardaki düzenlemelerin kitle iletişim alanındaki yansımaları vurgulanmıştır. Bu bölümün yazıları: Raşit Kaya, "Siyasal Yaşam ve Medya"; Nazif Ekzen, "Medya Ekonomisinin Yapılanması"; Gülay Boral, "24 Ocak Kararları ve Basın"; Nazife Güngör-Tolga Tellan, "Basında Tekelleşme ve Oligopolleşme" ve "Dergicilik"; Ümit Atabek, "Günümüzde İletişim Teknolojileri"; Orhan Koloğlu, "1980 Sonrasında Muhalif Basın"; Dilruba Çatalbaş, "1980 Sonrası Radyo ve Televizyon"; Mehmet Yüksel, "Radyo ve Televizyon Hukuku"; Korkmaz Alemdar, "Radyo ve Televizyon Düzeni" ve "Fuat Avni kim?"; Ruhdan Uzun, "Basında Dağıtım", "Spor Basını" ve "Basında Etik"; Gül Karagöz-Kızılca, "Resmi-Özel İlanlar ve Basın İlan Kurumu"; Aslıhan Ardıç Çobaner, "Güneş'in Doğuşu ve Batışı"; Hülya Eraslan, "Türkçe Dışı Basın", "Agos: Türkçe-Ermenice İlk Haftalık Gazete" ve "Agos'da Ethem Mahçupyan Dönemi: 2007-2010"; Bülent Tellan, "Milliyet Olayı: 14 Günlük Bir Macera", "Susurluk Kazası ve Medya" ve "Cumhuriyet Olayı: Kemalistler-Cemalistlere Karşı" ve "Öldürülen Gazeteciler (1980-2017); Ayşe Asker, "Basının Denetimi: Öncü ve BTV", "Gazeteci Milletvekilleri: 1980-2009" ve "Gazeteci Milletvekilleri-2011 ve Sonrası"; Seniye Yücel, "Yerel Basının Genel Görünümü (1980-2000)".

Kitabın ikinci cildinde bu bölümün yazıları sürmektedir. Bunlar: Metin Aksoy, "Devlet ve Gazeteci", "Babıali Nostalji Oldu!", "Medya Savaşları", "Medya/para ilişkileri", "Sendikadan Koparılan Gazeteci", "Sendikasızsızlaşırken Dernekleşen Medya", "Lotarya/promosyon Çılgınlığı" ve "Yeni Medyanın Ünlü İletişimcileri"; Gülcan Seçkin, "ATV-Sabah (Turkuvaz) Grevi: Yıllar Sonra Sembol(lik) Bir İşçi Eylemi" ve "Türkiye Gazeteciler Federasyonu (1997): Anadolu Basınında 'Güç

Birliği”; Nuri Kolaylı-Sinan Tunç, “Türkiye Gazeteciler Federasyonu”; Emin Özdemir, “Basında Dil ve Anlatım Sorunları”; Nilgün Tatal Cheviron, “Seyirlik ve Gösterilik Haber”; Yurdagül Bezirgan Arar, “Basın Tarihinde Kapanan Bir Sayfa: Zaman Gazetesi”; Abdülrezzak Altun, “Bilgisayar Çağında Gazete Tasarımı”; Ceren Saran, “AKP Yönetiminin Medyaya Müdahale Biçimleri”; Erkan Saka, “Türkiye’de İnternet”; Mehmet Işık-Şakir Eşitti, “Yerel Gazeteleri Birleştirme Politikası: Erzurum Örneği-Beşinci Yılında Bir Değerlendirme”; Tuğba Asrak Hasdemir, “Bilgi Edinme Hakkı: 10 Yıllık Bir Değerlendirme”; Özge Ercebe, “Siyasetin Nezaretinde Medya”; Birsen Çetin, “Psikolojik Savaş ve Basın. Arap Baharı’nda Libya Sorunu”; Rahmi Yıldırım, “Dördüncü Kuvvet\Dördüncü Ordu”; Tuncay Alemdaroğlu, “5651 Sayılı İnternet Yasası”; Sevgi Özel, “Araştırmacı Gazeteciliğin Ustası: Uğur Mumcu”; Yıldız Yazıcıoğlu, “Basın ve Akreditasyon”; Yusuf Kanlı, “Özgürlük İçin Basın ya da Tarihe Tanıklık”;

Kitabın son bölümü ‘Yarın’ başlığını taşımaktadır. Bunun nedeni kitapta şöyle açıklanmaktadır;

(...)Gelecekle çok ilgili olmadığımızı düşünüyoruz. Yanlış sayılmaz. Bir kere günlük sorunların yükü gelecek üzerine kafa yormayı engelliyor. Sonra geleceği düşünememek için var olanı ve geçmişini iyi bilmek gerekir. Bugün Osmanlı topraklarında 1793 ya da 1830’dan beri yayınlanan gazetelerin sayısını ve nerede bulduklarını bile tam olarak bilmiyoruz. Bildiklerimizin pek azını okuduk; neden söz ettiklerinden bile haberimiz yok. Bu yayınları çıkaran insanlara ilişkin bilgilerimiz yetersiz... Araştırma sadece araştıracının merakı ile gerçekleşmez. Onu desteklemek, sınırların içinde ya da ötesinde iletişimin gelişimine Türklerin katkılarının merak edilmesi gerekir...

Bu bölümün yazıları: Korkmaz Alemdar, “Kitle İletişim Araçlarının Geleceği”; Nazife Güngör, “Sayısal İletişim Çağında Gazetecilik”; Ruhdan Uzun, “Gelecek Robot Gazetecilik mi?” ve “Gelecekte Medya Etiği”; Ümit Atabek, “Yeni Medya ve Gelecek” olarak sıralanabilir.

Liberalizm-kapitalizm denkleminde sıkışan ve sürekli liberalizmden vazgeçerek kapitalizmi ağır aksak uygulamaya çalışan Türkiye’de, kitle iletişim alanında da, sorunlar dağ gibi artmaktadır. Alemdar’ın sonsözde belirttiği gibi bu çalışma, “hemen herkesin bugün var olan sorunlu yapıda kendi ölçüsünde payı olduğunu göstermesi” açısından da önemlidir.

Kaynakça

Alemdar, K. (ed.) (2017). *Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.